

УДК 321.01

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ І, ЗОКРЕМА, В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Ларченко М. Л.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології, соціології та соціальної роботи

Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"

В данній статті автор прослідковує динаміку розвитку і можливі перспективи регулювання конфліктів на постсоветському просторі, наявність яких є атрибутом сучасної етнополітичної ситуації. Також акцентується увага на їх потенціальних наслідках, які можуть суттєво впливати на загальнодержавну безпеку.

In the article the author intends to trace development dynamics, possible regulation trends for post-soviet area interethnic conflicts, presence of which is an attribute of the current ethno-political environment. There is also an emphasis on their potential outcomes that can significantly influence national security.

У даній статті автор ставить за мету прослідкувати динаміку розвитку і можливі перспективи регулювання міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі, наявність яких визначає особливості сучасної етнополітичної ситуації. Також акцентується увага на їх потенційних наслідках, що можуть відчутно вплинути на загальнодержавну безпеку.

Ключові слова: міжетнічний конфлікт, сучасна етнополітична ситуація, конфліктогенні фактори, державна етнополітика.

Актуальність дослідження

На підставі аналізу теоретико-методологічних аспектів етноконфліктологічних позицій сучасних вітчизняних дослідників (зокрема, О.Антонюка, І.Варзара, А.Кіссе, В.Котигоренка, О.Майбороди, Г.Перепелиці та ін.) засадовується наступний висновок: міжетнічний конфлікт у рамках багатонародної країни виступає як різновид довготривалого політичного процесу; його наявність/відсутність визначає характер відносин між суб'єктами етнополітичного життя та впливає на поведінку останніх. А, отже, подальше вивчення і моніторинг існуючих міжетнічних конфліктів і надалі залишатиметься актуальним завданням практичної етнополітики.

Більшість конфліктів, що відбувались на пострадянських теренах, хронологічно припадають на кінець 80-х – середину 90-х рр. ХХст. (Нагірний Карабах, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія тощо). Але вони і дотепер справляють доволі помітний вплив на етнополітичну ситуацію в ряді сусідніх держав та в Україні. Не в останню чергу це викликано обранням учасниками конфліктів силової моделі їх врегулювання, що сприймається як чергова несправедливість, закономірно породжує насильство "у відповідь" та уможливорює повторення конфліктних рецидивів у майбутньому. На сьогоднішній день більшість із згаданих конфліктів перебувають у так званому "замороженому" стані, тобто фактично лише виведені зі зброєної стадії протистояння,

але не врегульовані остаточно. Новоутворені республіки, що виникли в процесі їх розгортання, є невизнаними з боку світової спільноти в якості самостійних політичних суб'єктів, не мають легального правового статусу. Все це становить серйозний виклик загальній етнополітичній безпеці.

З огляду на це, як вітчизняні, так і західні науковці схиляються до думки, що повне і остаточно вирішення конфлікту – це нереалістичне сподівання. Відповідно, завданням етнополітичного менеджменту (як комплексу заходів з управління усіма різновидами етноконфлікту) має бути пошук шляхів, спрямованих на регулювання і стримування конфлікту, спроба досягти компромісу або взаємовигідного рішення, за яких можна запобігти насильству [1, 154].

Мета дослідження. У межах даної статті спробуємо відповісти на наступне питання: чи є перспективи регулювання існуючих міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі та можливості стабілізувати етнополітичну ситуацію?

Конфліктогенним регіоном вже значний проміжок часу залишається Кавказ. Одним із досить складних і довготривалих є конфлікт у Нагірному Карабасі, що розпочався ще у 1988р. Ця спірна територія офіційно є автономною областю Азербайджану, але населена, в основному, вірменами. Після розпаду СРСР була проголошена незалежність Нагірно-Карабаської республіки (серпень, 1990р.), яку так і не визнала міжнародна спільнота, в

тому числі і Вірменія. Після декларації про незалежність між Азербайджаном та Вірменією розпочався збройний конфлікт, що завершився підписанням угоди про припинення вогню у 1994р. Зараз цю територію контролюють вірменські та нагірно-карабаські оборонні сили. Де-факто вона є незалежною. І хоча ситуація в регіоні більш-менш стабілізувалася, це не означає, що сторони конфлікту відмовились від своїх вимог і виражають готовність іти на поступки. Узагальнивши декларативні заяви країн-учасниць, можна відмітити, що всі три суб'єкта займають різні позиції щодо шляхів розв'язання конфлікту та статусу НКР.

Зокрема, Вірменія має на меті остаточне приєднання до своєї території Нагірного Карабаху. Вона надає підтримку самопроголошеній республіці, але не визнає її незалежності. Особливий наголос робиться на можливості реалізації карабаськими вірменами права на самовизначення.

Азербайджан, натомість, відстоює принцип власної територіальної цілісності і прагне відновити контроль у регіоні. НКР у складі Азербайджану буде надана широка автономія з високим ступенем самоуправління, що дозволить отримати цій території легальний правовий статус. Прорішучість намірів І.Алієва свідчать його неодноразові заяви щодо звільнення окупованих Вірменією територій військовим шляхом, з огляду на міжнародні правові норми.

Нагірний Карабах, у свою чергу, висловлюється за власну державну незалежність, її визнання з боку Азербайджану та в перспективі – й міжнародного співтовариства. Тільки за цих умов його політичне керівництво готове вести мову про повернення Азербайджану територій, які входять у зону безпеки навколо НКР і про повернення біженців.

З точки зору міжнародної спільноти, вирішувати проблему Нагірного Карабаху слід на основі трьох принципів міжнародного права – права на самовизначення, територіальну цілісність та відмови від застосування силових методів. В першу чергу, має бути збережена територіальна цілісність Азербайджану. Зони безпеки, що оточують Нагірний Карабах, можуть бути передані під міжнародний контроль, що забезпечить безпеку місцевого населення і гарантуватиме повернення біженців.

Певне поживлення у процес врегулювання конфлікту внесла нормалізація вірмено-турецьких відносин й підписання протоколів про встановлення дипломатичних відносин між Анкарою та Єреваном (жовтень, 2009р.). Нагадаємо, що вони були розірвані у 1993р. через початок

воєнних дій на території Нагірного Карабаху. Значно ускладнювала відносини між державами й гостра реакція Туреччини на процес міжнародного визнання геноциду проти вірменського народу. На зміну зовнішньополітичних пріоритетів правлячих еліт обох країн не в останню чергу вплинув й економічний чинник: підписання угоди про будівництво газопроводу "Набукко" в регіоні та можливість приєднання до євразійських транспортних потоків. Але остаточне врегулювання відносин між двома державами має йти паралельно з вирішенням проблеми Нагірного Карабаху, на чому особливо наголошує Азербайджан. Туреччина не відкриє кордону з Вірменією аж доки ця умова не буде виконана. Та переговорний процес значно ускладнюється внаслідок активного спротиву політичної опозиції як з боку Вірменії, так і Азербайджану, для якої проблема Нагірного Карабаху є засобом консолідації виборців і важливим чинником внутрішньої політики. Тому будь-які поступки розцінюються (і подаються електорату) як зрада національних інтересів. Зокрема, вірменська опозиція вже висловила протидію домовленостей щодо взаємного визнання кордонів і територіальної цілісності.

Зберігається і психоемоційна напруга у відносинах двох народів. Вірменським Центром стратегічних і національних досліджень було проведено соціологічне опитування ("Вірменія в контексті 5-10-річної національної та міжнародної безпеки"), в ході якого були отримані наступні результати: на питання, чи існує вірогідність військової загрози для Вірменії та поновлення війни з Азербайджаном позитивно відповіли 47,5% опитаних. З приводу симпатій/антипатій громадян Вірменії щодо Азербайджану, то 1,3% вважають його другом, 90,9% - ворогом [2,5]. Як бачимо, значний вплив на процес "розморожування" конфлікту справляють негативні етнічні стереотипи.

Та все ж, Азербайджан, як видається, займає більш вигідну позицію в цій ситуації. По-перше, проазербайджанську позицію щодо Нагірного Карабаху займає Туреччина, а по-друге, країну підтримує міжнародна спільнота. До того ж, застосування силового сценарію навряд чи буде вигідним для вірменської сторони.

Для грузинсько-абхазького конфлікту був характерним вплив цілого ряду чинників, зокрема, й територіального. Після розпаду СРСР Грузія намагалась відновити контроль над власною автономією – Абхазією, що викликало спротив з боку місцевої еліти. В регіон були введені війська та почались масштабні бойові дії, які продовжувались до 1994р. і закінчились перемогою Абхазії, що

стала, фактично, моноетнічною територією. У тому ж році була підписана угода про припинення вогню та розведення збройних сил. В зоні конфлікту були розміщені колективні сили для підтримання миру (переважно російський миротворчий контингент). Зараз Абхазія має статус незалежної, але невизнаної республіки, а її президент С.Багапш неодноразово заявляв про намір входження до складу Росії.

Конфлікт Грузії та Південної Осетії був викликаний тими ж причинами і виник в той самий час, що й абхазський. Південна Осетія зі столицею у м.Цхінвали також входила до Радянської Грузії на правах автономії. Внаслідок спроб Тбілісі встановити контроль на цій території, розпочався грузинсько-південноосетинський військовий конфлікт. Значна частина населення Південної Осетії стали біженцями. У липні 1992р. в зону конфлікту були введені змішані сили по підтриманню миру, що дозволило певною мірою стабілізувати ситуацію. Південна Осетія проголосила себе незалежною державою на чолі з президентом Е.Кокоті. Натомість, Грузія заявила про серйозні наміри протягом найближчих років повністю відновити власну територіальну цілісність.

У вересні 2007р. столиця невизнаної республіки Цхінвали була піддана масовому обстрілу з боку Грузії. На думку Е.Кокоті, "грузинська сторона спровокувала загострення в зоні конфлікту, намагаючись відволікти увагу від внутрішньої кризової ситуації, пов'язаної з М.Саакашвілі та достроковими президентськими виборами" [3, 8].

Протягом останніх років етнополітична ситуація в Грузії залишається вкрай нестабільною. Серпень 2008 року ознаменувався спалахом п'ятиденного збройного грузино-осетинського конфлікту. За останніми даними, він позбавив життя 5 тис. осетин (переважно мирних жителів) та близько тисячі грузинських вояків [4, 2]. Грузія ж стверджувала, що її збройні сили відкрили вогонь у відповідь на провокацію з боку Осетії та Росії. Активна фаза кавказької війни закінчилась після операції російських військ по примусу до миру в зоні конфлікту та підписанням плану "Медведева-Саркозі" (договір про заходи щодо стабілізації ситуації в країні). Росія отримала гарантії про незастосування сили з грузинського боку. Незалежна комісія Євросоюзу прийшла до висновку, що Грузія і Росія разом несуть відповідальність за ескалацію збройного конфлікту, а військові дії останньої зайшли набагато далі прийнятих меж оборони.

Але позиції сторін-учасниць так і залишилися незмінними. Грузія (за підтримки ЄС) виступає за збереження

власної територіальної цілісності, Абхазія та Південна Осетія – за визнання їх нового статусу в якості незалежних держав. На всенародному віче у серпні 2008р. більшістю голосів місцевого населення було прийнято рішення про незалежність від Грузії. На сьогоднішній день встановлення дипломатичних відносин з цими політичними суб'єктами та визнання їх легального статусу бачимо лише з боку РФ та ряду країн Південної Америки.

Отже, починаючи, з кінця ХХст. і дотепер на Південному Кавказі зберігається значна етнополітична напруга, свідченням чого є наявність нерегульованих конфліктів, які можуть справляти негативний вплив на загальний рівень безпеки як в регіоні, так і в сусідніх країнах.

Значне загострення міжетнічних суперечностей можна спостерігати й у Киргизії, що належить до країн Центральної Азії. Конфліктогенним джерелом тут виступає Ферганська долина, що об'єднує кордони трьох держав – Киргизстану, Узбекистану та Таджикистану. Особливо складними для врегулювання залишаються узбецько-киргизькі міжетнічні відносини. Ще у 20-х рр. ХХст. Узбекистан віддав Киргизії частину Ферганської долини, де переважну більшість корінного населення складали узбеки. Це, власне, і заклало "вибуховий" потенціал, який знайшов вихід після розпаду СРСР і отримання незалежності союзними республіками. Масштабний міжетнічний конфлікт киргизів та узбеків відбувся у 1990р. і призвів до страшної різанини узбеків в містах Ош та Узген. Та завершився у червні 1990 р. вводом частин радянської армії. Та, не дивлячись на минулу трагедію, кількість узбеків, що мешкають в Киргизії, залишається досить високою і на 1 січня 2009р. складала 766,7 тис. осіб – 14,5% мешканців країни [5, 7]. За останні роки серйозних зіткнень між ними та киргизами не спостерігалось. Але у червні 2010р. на півдні республіки були спровоковані міжетнічні заворушення, внаслідок яких центральна влада фактично втратила змогу контролювати ситуацію. Зіткнення між представниками обох народів відбулися в місті Ош та сусідньому Джелал-Абаді. В результаті чотириденного конфлікту загинуло 180 людей, близько тисячі отримали поранення [6, 7]. За однією з версій, цей конфлікт був штучно спровокований прибічниками скинутого в результаті державного перевороту (квітень, 2010р.) президента країни К.Бакієва, з метою дестабілізації ситуації в країні та дискредитації нинішнього тимчасового уряду Р.Отунбаєвої. Отже, внаслідок бажання політичних еліт відновити втрачені позиції, в суспільстві може штучно

нагнітатися етнополітична напруга і провокуватися конфлікти на міжетнічному ґрунті.

Значний конфліктогенний потенціал зберігається й у такому регіоні, як Придністров'я. Суб'єктами конфлікту виступило, з одного боку, керівництво Придністров'я, підтримуване значною частиною російськомовного населення, з іншого – національна еліта Молдови, що користувалась підтримкою молдаван. Його предметом виступила спірна територія, що у різні історичні періоди входила до різних державних утворень. Етнічні молдавани становлять понад 65% населення Молдови, тоді як на території Придністров'я вони складають лише 39,9% населення регіону. Разом з тим етнічні слов'яни (українці та росіяни), які складають трохи більше 25% населення Молдови, становлять більшість у Придністров'ї [7, 128]. Це стало одним із формальних чинників сепаратистського руху. Чим активніше молдавська еліта впроваджувала політику націоналізму, тим більший спротив її дії викликали у населення Придністров'я. Провокативним чинником, що посилив протистояння між двома етнічними спільнотами виступило і мовне питання. Державною мовою проголошувалась молдавська (практично ідентична румунській) з переходом на латинську графіку, що викликало невдоволення російськомовного населення Придністров'я. В результаті, внаслідок збройного конфлікту у січні-липні 1992р., Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) фактично відокремилась від Молдови і оголосила про свою державну незалежність. Зараз ПМР не визнана з боку світової спільноти як легальний політичний суб'єкт.

Ситуація, що склалась протягом останніх років (2008-2010рр.) в Молдові, зумовила чергове загострення у зоні конфлікту. По-перше, слід згадати про такий впливовий політичний чинник, як зміни у кадровому складі правлячої еліти, що обрала новим вектором зовнішньої політики так звану "румунізацію". Це сталось через політичну кризу 2009р., спровокованої масовими заворушеннями та акціями протесту в Кишиневі. Їх наслідком стала відставка президента Молдови В.Вороніна та позачергові парламентські вибори. У парламенті була створена нова правляча коаліція – "Альянс за європейську інтеграцію". Обраний спікер М.Гіпчу вже неодноразово підкреслював, що є переконаним прибічником злуки Молдови та Румунії. Тим часом, президент Придністров'я І.Смірнов заявив, що за умов прорумунських настроїв правлячої коаліції про можливу інтеграцію з Молдовою не

може бути й мови. Придністров'я вважає себе незалежною державою і в перспективі планує стати суб'єктом РФ, але аж ніяк не Румунії. Це протистояння прорумунської та проросійської груп населення Молдови може значно завадити перспективам мирного врегулювання конфлікту у регіоні і стати прецедентом для початку громадянської війни.

В цілому ж, експерти передбачають декілька альтернативних шляхів розв'язання існуючої проблеми зі статусом ПМР та її територіальною приналежністю. Перший варіант передбачає возз'єднання Придністров'я з Молдовою і підтримується як офіційною владою останньої, так і представниками європейського співтовариства. Новопризначений прем'єр-міністр В.Філат заявив, що буде добиватися виводу російських військ з Придністров'я у відповідності з раніше досягнутими домовленостями. На його думку, у врегулюванні конфлікту має зберегтися формат "5+2": Молдова і ПМР в якості сторін, Росія, Україна та ОБСЄ як посередники, а ЄС і США в якості спостерігачів. Але Молдова зможе повернути Придністров'я лише у тому випадку, якщо буде мати дієву програму його політичної, соціально-економічної та культурної реінтеграції [8, 18]. Європейський Союз також вважає, що причини конфлікту мають економічне підґрунтя та обстоює збереження територіальної цілісності Молдови. Першочерговим питанням є обсяг повноважень, який офіційний уряд делегує Тирасполю. ОБСЄ також виступає за надання Придністров'ю особливого статусу в межах офіційно визнаних кордонів Молдови.

Другий варіант розвитку подій – приєднання Придністров'я до Росії та збереження курсу на державну незалежність. В економічному плані ПМР пов'язана з РФ, на території республіки дозволено подвійне громадянство і більшість населення має російські паспорти. У 2008р. у Придністров'ї був проведений референдум, на якому близько 92% населення підтримали курс на незалежність і вільне приєднання до Росії. Але його результати не були визнані світовим співтовариством. Як стверджує український дослідник К.Вітман, що детально вивчає можливі варіанти розв'язання цього конфлікту, Росія значно зацікавлена в існуванні такої лояльної держави, як ПМР для посилення свого впливу в регіоні [9, 107]. Цей варіант видається більш ймовірним. Та існує декілька "але". Якщо Росія визнає Придністров'я, це може значно ускладнити її відносини з європейською спільнотою, що обстоює збереження

територіальної цілісності Молдови. Ще один суттєвий момент – відсутність спільного кордону, що теж не полегшить можливий процес інтеграції.

Третій варіант, який, правда, більше схожий на черговий політичний міф – це можливе приєднання ПМР до України, наприклад, в якості автономної республіки (як це було в період з 1924 по 1940-ві роки ХХст.). Право на існування цієї версії розвитку подій зумовила так звана "декларація Медведєва-Януковича" (травень 2010р.) – спільна заява президентів обох держав про єдину позицію у питанні врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту. Фактично, у цьому питанні офіційний Київ обрав проросійський курс. Можливе приєднання Придністров'я до Росії або до України не викликає спротиву з боку місцевого населення і є вигідним Румунії для реалізації своєї геополітичної стратегії в регіоні.

Поки що перспективи врегулювання "замороженого" конфлікту залишаються доволі невизначеними. Цьому сприяє зацікавленість правлячих еліт обох берегів Дністра у збереженні статус-кво, низький рівень життя в Молдові, відсутність чіткої стратегії реінтеграції Придністров'я, а також славнозвісний "румунський фактор", що не передбачає включення ПМР до Молдови у будь-якому вигляді. Ускладнює процес й амбівалентність українсько-молдовських взаємовідносин. Навряд чи зараз правляча еліта Молдови схильна розглядати Україну як стратегічного партнера у придністровському питанні. Ще у 2005 році вже колишнім президентом України В. Ющенком на самміті ГУАМ у Кишиневі був анонсований план врегулювання придністровської проблеми. Він передбачав возз'єднання Придністров'я з Молдовою із наданням спеціального автономного статусу невизнаній республіці. Але спроба відновити конструктивні переговори між Кишиневом і Тирасполем зазнали чергової поразки. Тепер, з огляду на вже згадану декларацію, влада змінила свої зовнішньополітичні пріоритети щодо ПМР.

З огляду на існування складних для врегулювання міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі, цілком закономірно постає питання: наскільки вони можуть вплинути на рівень національної безпеки України? За умов подальшого загострення, джерелом небезпеки може стати конфлікт в Придністров'ї. По-перше, проблемою може стати можливість контрабанди (в тому числі й зброї) через неконтрольовані з Кишинева кордони. По-друге, Україну очікуватиме широкомасштабна хвиля міграції біженців,

що несе в собі значні соціально-економічні ризики. Конфлікти у Південній Осетії та Абхазії також можуть представляти потенційну загрозу. Задекларований намір пристати на чий-небудь бік може ускладнити відносини як з Грузією, так і Росією. Хоча, з огляду на події останніх років в регіоні, можна стверджувати, що Україна вже об'єктивно втягнута у грузино-осетинський конфлікт. Вплив конфлікту у Нагірному Карабасі може бути дещо опосередкованим: етнополітична напруга, що зберігається в Азербайджані, може гальмувати співробітництво у рамках ГУАМ [10, 10].

Наша держава, не дивлячись на відсутність на її території збройних міжетнічних конфліктів, також має свої потенційно "гарячі точки", що тією чи іншою мірою несуть загрозу суспільній стабільності та безпеці. Прояви напруги у міжетнічних відносинах можна спостерігати у таких регіонах України як Крим, Донбас, Закарпаття, Буковина, тобто там, де є місця компактного розселення національних меншин.

Вже перманентно "вибухонебезпечною" зоною залишається Кримський півострів. Високий рівень етнополітичної напруги в першу чергу викликаний процесом політичної, соціально-економічної та культурної реінтеграції кримських татар. За інформацією Республіканського комітету АРК у справах міжнародних відносин і депортованих громадян (станом на 01.01.2009р.), в автономії проживає 264 тис. кримських татар, що складають 13,54% від загальної кількості населення. За прогнозами демографів, у 2010 році їх кількість може збільшитись ще на 53 тис осіб [11, 43]. На сьогодні в Криму нараховується близько 300 місць компактного проживання кримських татар. Найбільша їх кількість зосереджена у Білогірському, Бахчисарайському, Кіровському та Сімферопольському районах.

Однією з причин конфлікту між кримськими татарами та домінуючою слов'янською групою, є серйозні суперечності навколо вирішення земельного питання. Спротив органів влади АРК наданню землі депортованим цілком природно породжує стихійні самозахоплення земельних ділянок та нелегальне будівництво, що викликає негативну реакцію з боку місцевих жителів. Все частіше ситуація доходить до фізичного протистояння. Серед прикладів останніх років можна згадати "бахчисарайський прецедент" - примусове масове зруйнування будівель кримських татар на г.Ай-Петрі (до речі, за ініціативою теперішнього очільника МВС А.Могільова), зіткнень між учасниками

"галявин протесту" та комерційними структурами по вул. Балаклавській у Сімферополі (з приводу майбутнього поселення кримських татар "Яні Кірім") тощо. Кримські татари логічно вимагають повернення або відшкодування власності, але на них цілеспрямовано навішується ярлик "самозахоплювачів". Хоча, згідно з даними прокуратури АРК, лише 35% захоплених територій зайняті особами з числа раніше депортованих громадян, а 65% - землі, що самовільно зайняті різними бізнес-структурами [12, 20]. Згадаймо, хоча б, ситуацію у Коктебелі, Судаку, с.Морському та ін.. Не менш поширеними є і слов'янські самозахоплення. На думку Меджлісу, подібні конфліктні ситуації активно провокуються місцевою владою автономії.

За оцінками земельної комісії Меджлісу кримськотатарського народу, татарам по всьому Криму потрібно близько 3-4 тис. га землі. Переважно це стосується степової частини [13, 33]. Але вирішення земельного питання залежить від ухвалення Закону "Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою", що гарантує кожному, хто оселяється в сільській місцевості, земельну ділянку для будівництва житла. Документ, що визначає статус депортованих та встановлює гарантії щодо відновлення їх прав, так і не набув чинності.

Інша проблема лежить у політико-правовій площині. Вона стосується визнання статусу кримськотатарського народу як корінного, а також статусу Криму як національно-територіальної автономії у складі України. Однією з головних вимог залишається визнання легітимності Курултаю та Меджлісу як представницьких органів кримських татар, що займаються реалізацією цих завдань. Незадовільним є і політичне представництво кримськотатарської етнічної групи. Все це дає підстави кримськотатарським лідерам стверджувати, що автономія не захищає їх права і свободи, а український уряд не готовий вирішувати їх проблеми. Тому було прийнято рішення скликати I Всесвітній конгрес кримських татар (травень, 2009р.), що дозволив мобілізувати діаспору та привернути увагу міжнародних організацій до вирішення політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем корінного народу. У проведеному заході взяли участь делегати від 162 національних організацій з 12 країн світу. У тому ж році, за участю міжнародних структур та світових експертів, у Києві та Брюсселі відбулися круглі столи, на яких також обговорювалася ситуація з кримськими татарами.

Дестабілізують ситуацію й нещодавні кадрові ротації в органах як центральної, так і місцевої влади в АРК, що мають наслідком усунення кримських татар від управлінських важелів. Неоднозначно сприймаються призначення міністром МВС А.Могильова, що заробив стійку репутацію "ворога" кримських татар як ініціатор силового вирішення земельних проблем, головою освіти Д.Табачника, місцевого губернатора В.Джарти, що дотримуються відверто проросійського курсу. Неабияку критику лідери Меджлісу висловлюють і на адресу ратифікації "харківських домовленостей" президентів України і Росії щодо пролонгації присутності Чорноморського флоту та газової політики, що ще більше розколює українське суспільство. На думку президента Всесвітнього конгресу кримських татар Р.Чубарова, "ми дедалі більше втягуємося в орбіту політики російської держави, чії геополітичні інтереси можуть бути абсолютно протилежні інтересам України. У такій ситуації досить закономірним є питання, пов'язані з майбутнім кримськотатарського народу" [14, 2]. Позитивних очікувань зі зміною влади татари не пов'язують взагалі. А це, звісно, не сприяє стабілізації у сфері міжетнічних взаємин.

Східний регіон України, що включає до себе Донецьку, Луганську і Харківську області, населений українцями і росіянами майже в однаковій кількості. Тому останні психологічно не відчувають себе етнічною меншиною. Під впливом російських державних і політичних структур на Донбасі час від часу інспіруються сепаратистські настрої. Особливо яскраво це було помітно під час президентських виборів восени-взимку 2004р. Наполегливо проголошуване бажання тодішнього голови харківської ОДА Є.Кушнарєва створити Південно-Східну автономію, заяви Б.Колеснікова та А.Близнюка про проведення регіональних референдумів у Донецькій та Луганській областях з метою фактичного відокремлення від решти України, викликали тривожні очікування серед населення і створили напружену ситуацію у згаданих областях. У грудні 2004р. в м.Северодонецьку відбувся з'їзд депутатів усіх рівнів, які підтримували ідею сепаратизму та донбаського суверенітету.

До останнього часу в регіоні досить активно діяло громадське об'єднання "Донецька Республіка", наголошуючи на виключно проросійських орієнтаціях, домінуючих на даній території. На початку 2008р. судовим рішенням діяльність цієї екстремістсько налаштованої організації була припинена. Але в регіоні продовжують існувати й інші подібні "клони". Зокрема,

утворена депутатами облради від ПСПУ і ПР фракція "Донбаська Русь", мета якої – протидіяти вступу України до НАТО та захищати інтереси російськомовного населення краю. У березні 2008р. був проведений черговий з'їзд депутатів у Северодонецьку. Але друга спроба вже не викликала значного ажіотажу: присутні настійливо наголошували на "російському" характері регіону, але не висувати активних вимог по зміні його територіального статусу. Поступова втрата актуальності цих ідей не в останню чергу зумовлена перемогою В.Януковича на президентських виборах 2010р., що дало змогу ПР зайняти ключові пости в органах влади усіх рівнів та вже офіційно відстоювати "проросійський" вектор зовнішньої політики.

Закарпаття теж відчуває на собі вплив сепаратистських тенденцій, які мали місце ще на початку 90-х рр. і оформились у рух "політичного русинства". Представники цієї небагаточисельної в Україні етнічної групи вимагають надання русинам окремого національного статусу, а Закарпаттю – статусу національно-територіальної автономії або самоврядної території. Висуваються вимоги надання широких економічних повноважень регіону та запровадження освіти русинською мовою. Час підтвердив і подальшу актуальність цих завдань. У жовтні 2008р. у м. Мукачево (за підтримки бывшего голови Закарпатської ОДА В.Балоги) пройшов II Європейський конгрес підкарпатських русинів, рішенням якого від влади України вимагалось "відновити русинську державність", втрачену у 1939р. Ця вимога задоволена не була. Офіційний Київ сприймає русинський рух як спрямований на порушення територіальної цілісності української держави і вважає, що його ідеологи мають бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Занепокоєння в цій ситуації викликає наступна річ: ігри в русинський сепаратизм можуть накопичувати кумулятивний ефект, і врешті-решт сягнути критичної точки.

Провокують подібні настрої на Закарпатті й сусідні Угорщина та Словаччина, що підтримують ідею "єдиної у центрі Європи русинської республіки". Вона використовується цими державами як засіб повернення Закарпаття до складу власної території. У Словаччині, Польщі, Угорщині, Чехії (загалом у 22 країнах світу) русини офіційно визнані в якості національної меншини та мають свої представницькі організації. У 2005р. комітет по ліквідації расової дискримінації ООН рекомендував уряду України розглянути питання про визнання русинів в якості національної меншини, бо є "суттєві відмінності між русинами й українцями". Але влада України

вважає "русинське питання" дуже складним і не має стосовно його вирішення жодної стратегії.

Румуни та угорці Закарпаття, які компактно проживають на території кількох районів області, через свої громадсько-політичні організації висловлюють бажання створення окремих адміністративних районів. Зокрема, "Притиснянського району", куди мають увійти Ужгородський, Мукачівський, Виноградівський та Берегівський, що об'єднав би угорськомовні населені пункти.

Буковина також є одним з етнічно строкатих регіонів. Представники румунської та молдавської національних меншин становлять значний відсоток серед місцевого населення. Ускладнення етнополітичної ситуації в регіоні відбувається, переважно, за рахунок вимог про перегляд кордонів між Україною та іншими державами, що межують з Чернівецькою областю. Румунія вважає спірним питанням територіальну приналежність Бессарабії та Північної Буковини. Це є стратегічним пріоритетом її зовнішньої політики. Ідея "збирання земель" вже довгий час є домінуючою для румунського політикуму. Бухарест впритул зайнявся формуванням румунського етнокультурного середовища в Чернівецькій області: висуваються вимоги створення національно-культурної автономії на Буковині та надання румунській меншині статусу корінного населення. "Підтримка румунських громад за кордоном, з метою збереження їх національної, культурної та духовної ідентичності і відстоювання їх права на румунську самоідентифікацію", - є пріоритетним пунктом у "Стратегії національної безпеки Румунії" [15, 18].

Робляться також спроби уникнути поділу національних меншин в Україні на румунську та молдавську на основі визнання ідентичності цих мов. Зокрема, напередодні проведення перепису 2001р., офіційний Бухарест наполягав, щоб до румунської меншини також було віднесено більш ніж 258,6 тис. молдаван, що мешкають в Україні. З бюлетенів вимагалось виключити назву "молдавани" та замінити її на "румуномовне населення". Аргументувалось це тим, що молдавани не є окремою нацією, а їх мова є лише діалектом румунської.

Мешканців Буковини Румунія також заохочує наданням румунського громадянства. Оскільки країна є членом ЄС – економічні вигоди очевидні. За неофіційними даними, осіб, які отримали румунський паспорт, лише на території Чернівецької області вже нараховується близько 30 тис. Такі дії можуть сприяти зміцненню політичного впливу Румунії на

територіях, що раніше входили до її складу. Апелюючи до захисту власного населення, сусідні держави можуть вести по відношенню до України політику "подвійних стандартів".

Отже, з проведеного нами бодай побіжного аналізу етнополітичної ситуації на пострадянських теренах, можна зробити наступні висновки.

Міжетнічні конфлікти, фактично, є "вписаними" у сучасну глобалізовану структуру міжнародних відносин і виступають небезпечним чинником політичного процесу. Багато з них розвиваються таким чином, що їх повне вирішення малоймовірне і найбільшим успіхом можна вважати виведення конфлікту зі збройної фази протистояння.

Головним протиріччям, що утруднює врегулювання конфлікту, є наявність у сторін-учасниць полярних підходів щодо вирішення існуючої проблеми. Наприклад, якщо для вірмен Нагірного Карабаху мова йде про реалізацію права націй на самовизначення і боротьбу за незалежність, то для Азербайджану – про збереження територіальної цілісності і боротьбу з сепаратистами. Пошук компромісу за цих обставин дуже ускладнюється.

Конфлікт не є застиглим у часі явищем. Змінюються цілі втягнутих у нього сторін, його учасники, а також міжнародний контекст, в якому конфлікт розвивається. Під впливом таких внутрішніх трансформацій і зміни середовища, сторони конфлікту через укладення ряду проміжних угод можуть досягти певного (навіть тимчасового) компромісу. Але мова тут не йде про усунення, власне, першопричини конфлікту.

Як можна побачити, застосування силових методів у зоні конфлікту не є ефективним. Така "перемога" однією із сторін іншою буде сприйматися як нова несправедливість і може спровокувати новий його спалах. Іноді використання сили аргументується захистом власного населення, що проживає у цьому регіоні.

Оскільки міжетнічні конфлікти мають більш емоційну, ніж раціональну природу, вони часто підживлюються негативними психологічними стереотипами, згадуванням минулих історичних образ тощо. Такий стан психоемоційної напруги активізує бажання учасників конфлікту відстояти справедливість за будь-яку ціну.

Отже, проблема міжетнічного конфлікту, досягнення в багатонародній країні політичної, а отже й підтримання інтернетнічної стабільності і до сьогодні не втрачає своєї актуальності.

Література:

1. Хоперская Л. Этнополитический конфликт как состояние этнополитической системы // Конфликтология. – 2009. – №1. – с.153-177.
2. Беликов А. "Горячие точки": история конфликта // Моя Батьківщина. – 2004. – 1-10 жовтня. – с.5-6.
3. Грузия вступила в бой с Осетией // Обзор. – 2007. – 28 сентября. – с.8.
4. За даними соціологічних досліджень // Вечірні Вісті. – 2008. – 13 серпня. – с.2.
5. Климовский С. Кто и зачем организовал бойню в Киргизии? // Свобода. – 2010. – 21 червня. – с.7.
6. там само.
7. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи / Нац. ін.-т. стратег. дослідж. при Президентові України. – К.: Стилос – ПЦ "Фоліант", 2003. – 254с.
8. Ильченко С. Молдаване предлагают русским сдаваться // Комментарии – 2009. – 2 октября. – с.18-19.
9. Вітман К. Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту // Політичний менеджмент. – 2008. – №4. – с.105-116.
10. Крым как предчувствие // Аргументы и факты в Украине. – 2007. – 10 ноября. – с.10.
11. Кабачій Р. З того світу // Тиждень. – 2009. – 27 лютого – 5 березня. – с.43.
12. Капустін М. Кримські татари: розвінчання міфів // Коментарі. – 2008. – 18 квітня. – с.20.
13. Земля не обітована // Тиждень. – 2009. – 27 лютого – 5 березня. – с.33.
14. Семена М. "Кримські татари відчувають сильне розчарування в українських політиках" // День. – 2010, - 29 квітня – с.2
15. Парфенов О. Основні аспекти зовнішньої політики Румунії стосовно етнічних румунів в Україні // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – 2003. - Вип.24. – с.242-258.